

НІМЕЦЬКОМОВНА МАКСИМА У СВІТІ ТЕОРІЇ МОВЛЕННЄВИХ АКТІВ

Смоляна Т.А.

Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна

Мовленнєвий акт як «науковий концепт зобов'язаний своєю відомістю аналітичному за методами, логіко-філософському за первісними інтересами та лінгвістичному за результатом вченню про елементарну одиницю мовної комунікації – теорії мовленнєвих актів» [2, с. 162].

Основу теорії мовленнєвих актів становлять дослідження та ідеї Дж.Остіна, котрі отримали розвиток та послідовність у працях Дж. Р. Серля, а згодом і в низці таких науковців як П.Ф. Стросон, Д. Вандервекен, Дж.Н. Ліч, Д. Вундерліх, К. Бах, Е. Бенвеніст, В.В. Богданов, І.С.Шевченко тощо.

Об'єктом нашого дослідження слугують німецькомовні авторські максими (Й. Гете, Г. Ліхтенберга), максими з Нового Заповіту, а також максими народного походження - узагальнені, глибокі, лаконічні думки певних авторів (народу), які встановлюють правила поведінки, основний логічний або етичний принцип, котрим людина керується у своїх вчинках.

Предметом дослідження є структурні та мовленнєвоактові характеристики максими. Німецькомовна максима є повідомленням певного міркування, думки мовця, котра має певний вплив на адресата, а це є мовленнєвим актом, тож виокремлення мовленнєвих актів у складі максими, їх систематизація та структурування, визначення найтиповіших саме для неї актів вважаємо **метою** нашого дослідження.

Основні ідеї прагматики, яка висунула на перший план не абстрактну систему, а саме людину та котра вивчає цілеспрямоване використання мови нею в конкретних умовах, показує, як мова використовується людьми у різних ситуаціях та складних комунікативних подіях. Оскільки максима є постулатом норми поведінки людей, моральним принципом, котрим вони керуються, її керуючий потенціал є частиною сучасного наукового напрямку, що вивчає а також регулятивний потенціал мовленнєвого акту – соціальної дії акцентується у визначенні як функції регулятивного порядку, що є **актуальним** на сьогодні.

Виклад основного матеріалу і отримані висновки. Під *мовленнєвим актом* ми розуміємо мовленнєву взаємодію мовця і слухача для досягнення певних перлокутивних цілей мовця шляхом конструювання ними дискурсивного значення у ході спілкування. Мінімальною одиницею в дискурсі визнається мовленнєвий акт [7, с.113].

Перехід від перформативності до ілокутивності, здійснений Дж. Остіном, зробив у теорії мовленнєвих актів провідним поняття ілокутивної сили. Дослідник виокремив 3 рівня у мовленнєвому акті, назвавши їх *локутивним* (вимова висловлення, характеризується фонетичною, лексико-граматичною та

семантичною структурами), *ілокутивним* (забезпечує вказівку не лише на значення пропозиції, а і на комунікативну ціль автора висловлення) та *перлокутивним* (слугує умисному впливу на адресата, досягненню певного результату, це частина мовленнєвого акту мовця, а не відповідна дія адресата) актами [6, с.110].

Увага нашого дослідження сфокусована саме на ілокутивному акті, він є центральним у теорії мовленнєвих актів, співвідноситься з інтенцією та поєднує ціль з висловлюванням пропозиціонального змісту висловлення [2, с.164].

Розгорнуту уяву про ілокутивний акт як конвенціональну дію ми спостерігаємо у Дж. Р.Серля. Він заміняє поняття конвенції поняттям правила та намагається довести, що ілокутивний акт є дією, підпорядкованою правилам. При цьому всі правила розподіляються на *регулятивні* (узгоджують форму поведінки, яка існувала раніше) та *конститутивні* (не просто регулюють, а і створюють нові форми поведінки) [4].

Практичний матеріал нашого дослідження доводить, що німецькомовна максима є аналітичною, мотивованою, як фразовою, так і надфразовою одиницею [5, с.246]. Оскільки максима є нормою поведінки та встановлює вищі цінності та правила, етикет етносу, вона є регулятивом та актуалізує такі концепти як **ПОРЯДНІСТЬ, НОРМА ПОВЕДІНКИ, ЧЕСНІСТЬ, МОРАЛЬ** тощо.

Оскільки такі повідомлення мовцем думки, котра має певний вплив на реципієнта, є мовленнєвий акт, стверджуємо, що максима гіпотетично може містити в своєму складі один чи декілька мовленнєвих актів.

Найбільш розповсюдженою є класифікація мовленнєвих актів Дж. Р. Серля, котрий виокремив *репрезентативи, директиви, комісиви, експресиви, декларативи* [4]. Відомими є також класифікації Д. Вундерлиха, Г.Г. Почепцова, Дж.Н. Ліча, К. Баха, В.В. Богданова та інших.

У нашому дослідженні ми послуговуємося класифікаціями різних вчених, оскільки наш практичний матеріал показує, що серед німецькомовних максимум є такі, котрі лише частково покривають класифікацію, запропоновану Дж. Р. Серлем.

Г.Г. Почепцов, посилаючись на класифікацію Дж. Р. Серля, створює свою класифікацію у рамках лінгвістичної теорії речення, розрізняючи в ньому тісно пов'язані семантичний, структурний та прагматичний аспекти, і ця класифікація є найбільш вдалою для досліджуваного нами матеріалу.

У комунікативно-функціональному плані у центр уваги виходить комунікативна інтенція, спрямована на вирішення певних мовних завдань у спілкуванні. Вона виступає як комунікативно - інтенціональний зміст речення, котрий актуалізується лише при умовах мовленнєвого спілкування та у регулярному співвідношенні з мовленнєвою або іншою реакцією адресата.

Речення співвідносяться с відповідною інтенцією мовця, забезпечуючи реалізацію різних мовленнєвих актів як форм міжособистого мовленнєвого спілкування. Різні реалізації відрізняються одна від іншої ілокутивною силою.

Речення досягає мети у вигляді перлокутивного ефекту висловлення [6, с.125]. За характером прагматичного компонента дослідник виокремлює:

1) констатив (декларатив за Дж. Р.Серлем); 2) комісив, котрий включає менасив та промісив; 3) перформатив; 4) директив, який розподілений на 2 види: ін'юнктив (наказ) та реквестив (прохання); 5) квеситив [3, с.437]. Дослідник, також у відповідності до найбільш значних функцій мовлення – *комунікативної* та *мета комунікативної*, виокремив окремий тип мовленнєвого акту – *фатичний метакомунікатив*. Такі акти націлюють адресата на розуміння повідомлення в бажаному руслі, використовуючи стратегії встановлення, підтримки та розмикання контакту [там само, с. 436-475].

Перш ніж перейти до аналізу німецькомовних максим, слід звернути увагу на *теорію складного мовленнєвого акту*, котру вперше запропонував В.І. Карабан. Складний мовленнєвий акт, котрий реалізується однією складносурядною або складнопідрядною синтаксичною конструкцією, розуміється як «не-мінімальна одиниця мовлення, котра представляє собою поєднання простих мовленнєвих актів як мінімальних мовленнєвих одиниць», котрі об'єднані відповідним дискурсивним відношенням. З прагматичної точки зору складний мовленнєвий акт складається з акту-тезису, акту-функції та прагмасемантичних відношень між ними [1, с.262]. Перлокутивні цілі мовленнєвих актів-компонентів з'єднуються у межах складних мовленнєвих актів, серед котрих виокремлюємо 3 типи: комплексні, складені та композитні [там само, с.262]. Ця теорія є релевантною для нашого дослідження, оскільки максима може бути реалізована як простим, так і складним мовленнєвим актом різного типу.

(1) *Nicht die Starken brauchen einen Arzt, sondern die Kranken.*

(2) *Nimm dir die Zeit und nie das Leben!*

(3) *Verabscheut das Böse!*

(4) *Ihre vielen Sünden sind vergeben, denn sie hat viel geliebt; wem aber wenig vergeben wird, der liebt wenig.*

(5) *Lasst sie! Sie sind blinde Leiter der Blinden. Wenn aber ein Blinder einen Blinden leitet, so werden beide in eine Grube fallen.*

Виокремлені І.С. Шевченко провідні аспекти мовленнєвого акту (обов'язкові або факультативні в залежності від його типу), є релевантними для об'єкту нашого дослідження. Адресатний, адресантний, інтенціональний, контекстний, ситуативний, метакомунікативний, денотативний, локутивний та ілокутивний [8, стр. 69-80] аспекти можуть перетинатися в максимі, оскільки один мовленнєвий акт не завжди відокремлений від іншого. Інтенціональний аспект мовленнєвого акту (сукупність найважливіших параметрів: когнітивного, комунікативно-ситуативного, психологічного тощо) та денотативний аспект (містить ядро повідомлення, інформаційний зміст висловлення, повідомлення кількості і якості інформації, котрою володіють комуніканти, та яка може вплинути на зміну їх поведінки) вважаємо провідними та значущими для німецькомовної максими.

Слідуючи з вище згаданого, стверджуємо, що у складі максими можуть бути один чи декілька мовленнєвих актів, вони представлені як простими, так і складними актами. За характером прагматичного компоненту найбільш вживаними є директиви (а саме ін'юнктиви) та конставтиви (декларативи за визначенням Дж .Р. Серля). Хоча наступні приклади максимум свідчать, що мовленнєвий акт у їх складі виходить за рамки однієї класифікації.

(6) *Ihr seid um den Preis erkaufte. Werdet nicht Sklaven von Menschen!* – констатив+ директив (ін'юнктив)

(7) *Oder wisst ihr nicht, dass euer ein Tempel des Heiligen Geistes in euch ist, den ihr von Gott habt, und dass ihr nicht euch selbst hört?* – експліцитний квеситив + імпліцитний констатив

(8) *Den Verheirateten aber gebiete nicht ich, sondern der Herr, dass eine Frau sich nicht vom Mann scheiden lassen soll - wenn sie aber doch geschieden ist, so bleibe sie unverheiratet oder versöhne sich mit dem Mann - und dass ein Mann seine Frau nicht entlasse.* – перформатив + директив (ін'юнктив)

(9) *Bist du als Sklave berufen worden, so lass es dich nicht kümmern; wenn du aber auch frei werden kannst, mach um so lieber Gebrauch davon.* - директив (ін'юнктив)

(10) *Doch wie der Herr einem jeden zugeteilt hat, wie Gott einen jeden berufen hat, so wandle er; und so verordne ich es in allen Gemeinden.* - перформатив

(11) *Was werdet sonst die tun, die sich für die Toten taufen lassen? Wenn überhaupt Tote nicht auferweckt werden, warum lassen sie sich denn für sie taufen?* - квеситив + імпліцитний констатив

(12) *Irrt euch nicht: Schlechter Umgang verdirbt gute Sitten.*- директив + констатив

(13) *Tor! Was du säst, wird nicht lebendig, es sterbe denn!* - вокатив (за класифікацією Д. Вундерліха) + імпліцитний менасив

(14) *Täglich sterbe ich, so wahr ihr mein Ruhm seid, Brüder, den ich in Christus Jesus, unserem Herrn, habe.* – констатив + вокатив

(15) *Wenn ich <nur> nach Menschen<weise > mit wilden Tieren gekämpft habe zu Ephesus, was nützt es mir? Wenn Tote nicht auferweckt werden, so « lasst uns essen und trinken, denn morgen sterben wir».* – імпліцитний директив (ін'юнктив) + констатив

(16) *Als Mitarbeiter aber ermahnen wir auch, dass ihr die Gnade Gottes nicht vergeblich empfangt.* – констатив + експозитив //фактичний метаакт

(17) *Wachet, steht fest im Glauben; seid mannhaft, seid stark!* - директив (ін'юнктив)

(18) *Ich freue mich aber über die Ankunft des Stephanas und Fortunatus und Achaikus, denn diese haben eure Abwesenheit ersetzt. Denn sie haben meinen und euren Geist erquickt. Erkennt nun solche an!* - директив (ін'юнктив) + бехабітив (за класифікацією Дж. Л. Остіна)

(19) *Alles ist mir erlaubt, aber nicht alles ist nützlich.*- констатив

(20) *Wisst ihr nicht, dass eure Glieder Christi sind? Soll ich denn die Glieder Christi nehmen und zu Gliedern einer Hure machen? Das sei ferne!* – імпліцитний квеситив + імпліцитний менасив + імпліцитний директив

(20) *Dies nun sage und bezeuge ich im Herrn, dass ihr nicht mehr wandeln sollt, wie auch andere Nationen wandeln, in Nichtigkeit ihres Sinnes ;<sie sind>verfinstert am Verstand, fremd dem Leben Gottes wegen der Unwissenheit, die in ihnen ist, wegen der Verstockung ihres Herzens; sie, die abgestumpft sind, haben sich selbst der Ausschweifung hingegeben, zum Ausüben jeder Unreinigkeit im Gier. Ihr aber habt den Christus nicht so kennen gelernt. Ihr habt ihn doch gehört und seid in ihm gelehrt worden, wie es Wahrheit in Jesus ist: dass ihr, was denn früheren Lebenswandel angeht, den alten Menschen abgelegt habt, der sich durch die betrügerischen Begierden zugrunde richtet, dagegen erneuert werdet in dem Geist eurer Gesinnung und den neuen Menschen angezogen habt, der nach Gott geschaffen ist in wahrhaftiger Gerechtigkeit und Heiligkeit.* – експозитив (за Дж. Л. Остіном) + директив (реквестив) + бехабітив

(21) *Und Jesus sprach zu ihnen: Können etwa die Hochzeitsgäste trauern, solange der Bräutigam bei ihnen ist? Es werden aber Tage kommen, da der Bräutigam von ihnen weggenommen sein wird, und dann werden sie fasten.* – експліцитний квеситив + менасив

(22) *Denn wenn Gott die natürlichen Zweige nicht geschont hat, wird er auch dich nicht schonen.* – менасив

(23) *Jesus aber sprach zu ihnen: Wahrlich, ich sage euch: Ihr, die ihr mir nachgefolgt seid, auch ihr werdet in der Wiedergeburt, wenn der Sohn des Menschen auf seinem Thron der Herr Herrlichkeit sitzen wird, auf zwölf Thronen sitzen und die zwölf Stämme Israels richten. Und jeder, der Häuser oder Brüder oder Schwestern oder Vater oder Mutter oder Kinder oder Äcker um meines Namens willen verlassen hat, wird hundertfach empfangen und ewiges Leben erben.* – промісив + експозитив + імпліцитний директив

(24) *Und wenn jemand euch nicht aufnehmen noch eure Worte hören wird – geht hinaus aus jedem Haus oder jener Stadt, und schüttelt den Staub von euren Füßen. Wahrlich, ich sage euch, es wird dem Land von Sodom und Gomorra erträglicher ergehen, am Tag des Gerichtes als jener Stadt.* – експозитив + менасив + імпліцитний директив

(25) *Kommt her zu mir, alle ihr Mühseligen und Beladenen! Und ich werde euch Ruhe geben.* – промісив + директив

(26) *Otternblut! Wie könnt ihr Gutes reden, da ihr böse seid? Denn aus der Fülle des Herzens redet der Mund.* – вокатив + імпліцитний еротетив

Перспективою нашого подальшого дослідження є максима у релігійному та світському дискурсі, її прагматичні характеристики та визначення стратегій і тактик.



Рис.1. Максима як мовленнєвий акт

Література

1. Карабан В.И. Сложные речевые единицы: прагматика английских асиндетических полипредикативный образований. К., 1989.
2. Макаров М. Л. Основы теории дискурса / М.Л. Макаров. – М.: ИТДГК «Гнозис», 2003.— 280 с.
3. Почепцов Г.Г. Избранные труды по лингвистике / Г.Г. Почепцов. – Винница: Нова Книга, 2013. – 560с.
4. Серль Дж.Р. Что такое речевой акт? / Дж.Р. Серль // Новое в зарубежной лингвистике. – 1986. – №17. – С. 151-169.
5. Смоляна Т.А. Структурно-функціональні ознаки німецькомовної максими / Т.А. Смоляна // Науковий вісник Чернівецького університету: збірник

- наукових праць. – Чернівці : Видавничий дім "РОДОВІД", 2014. – Вип. 692-693 : Германська філологія. – С. 244-248.
6. Сусов И.П. Лингвистическая прагматика / И.П. Сусов. – Винница, Нова Книга, 2009. – 272с.
 7. Шевченко І.С. Когнітивно-прагматичні дослідження дискурсу / І.С. Шевченко // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : колективна монографія / під ред. І.С. Шевченко. – Х. : Константа, 2005. – С. 105-117.
 8. Шевченко И.С. Речевой акт как единица дискурса: когнитивно-прагматический подход / И.С.Шевченко/ / Тверской лингвистический меридиан: Сб. научн. статей. – Вып. 7: В мире языка / Под ред. Л.П. Рыжовой. – Тверь: Твер. гос. ун-т, 2007. – С. 69-80.

Summary

The article focuses on the analysis of German-language maxim in linguistic pragmatics. It is distinguished which speech acts it contains, it showed the importance of maxim from pragmatic point of view, and what features are relevant for it.

УДК: 81'37: 811.111

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІСЕМАНТИЧНОЇ СТРУКТУРИ АКСІОНОМЕНІВ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Сорока Т.В.

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Постановка проблеми. Лінгвістичне дослідження системи цінностей в сучасній англійській мові пов'язане з розробкою теоретичних та практичних проблем загального мовознавства, а найголовніше – наукового розгляду національної специфіки мови через вивчення лексичної семантики аксіологічних категорій з точки зору маніфестації ними навколишньої дійсності у фрагментах мовної картини світу соціуму.

Аналіз останніх досліджень. У низці статей, присвячених аналізу мовної об'єктивації аксіологічних категорій духовної культури англійського народу, яка репрезентована філософсько-світоглядними, науковими, громадсько-політичними, соціальними, моральними, релігійними, правовими та естетичними